

1. Eğitici Ethem Nejat (1887-1921)
2. Eğitici Hilmi oğlu (Arap) İsmail Hakkı (188?-1921)
3. İktisatçı Vehbi (Prof. Dr. Sarıdal: 1886-1969)
4. İktisatçı Vedat Nedim (Dr. Tör: 1897-1985)
5. İktisatçı Nizamettin Âli (Sav: 1896-1959)
6. İktisatçı Nurullah Esat (Sumer: 1899-1973)
7. Mühendis İlhami Nafiz (Pamir: 1896 - ?)
8. Coğrafyacı Hamit Sadi (Prof. Dr. Selen: 1892-1968)
9. Mühendis Mümtaz Fazlı (Taylan: 1898-1976)
10. İşçi-Hukukçu (Mehmet) Sadık Ahi (Eti: 1895-1957)
11. Ressam Namık İsmail (Yeğenoğlu: 1890-1935)
12. Baytar Ali Cevdet (1899-1936 ?)
13. Baytar Selâhattin Nejat (Prof. Dr. Yalkı: 189?-1980)
14. Eğitici ve Siyasetçi Nafi Atuf (Kansu: 1890-1949)
15. Sosyolog Servet (Prof. Berkin: 1894-1941)
16. Talebe ? İhsan Raif (? - ?)
17. Sosyolog Mustafa Nermi (Prof.: 1890-1971)
18. Edebiyatçı Lem'i Nihat (? - 1919)

1919 BERLİN'İNDE 18 TÜRK SPARTAKİSTİ

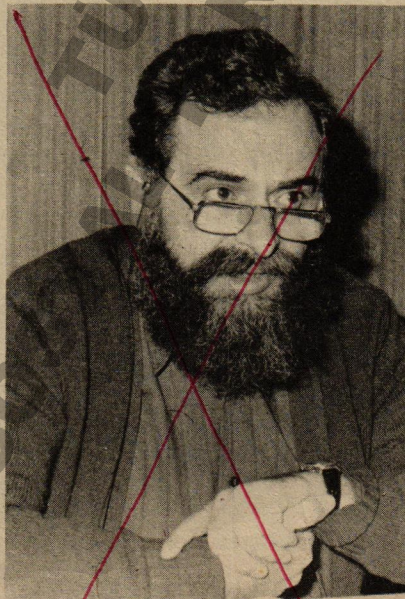
BU YAZI yoruma, düşünmeye açık bir yazı değil. Daha ziyade bir bilgi aktarımı niteliğinde. Fakat baştan spekülâtif birkaç şey söylemek istiyorum; yetmiş yıllık geçmişi olan marksist solun Türkiye'ye faydası olmuş mudur?

Böyle bir soruya cevap vermek için iki şeyi ayırmak lazım; solcu kalan, yani bir yeraltı partisine bağlı kalan solcular ve başlangıçta solcu iken daha sonra düzenle bütünleşenler.

Solcu kalan solcuların, kendileri devlet içinde yürütme görevlerine getirilmedikleri için, Türkiye'nin kuruluşuna, gelişmesine katkıları doğrudan değil, dolaylı olmuştur. Yani birtakım talepler, öneriler dile getirmişler ve bunları partilere, kamu oyununa mal etmişlerdir.

Başlangıçta solcu iken sonradan yeraltı hareketinden ayrılan ve baştaki yönetimle bütünleşen bazı solcuların etkileri daha doğrudan olmuştur.

Spartakistler konusunda daha çok bu tür insanlara de-

Doç. Dr. Mete TUNÇAY

ğineceğim.

Sizin bu insanları yargı-larken, insafli ve objektif olma-nızı diliyorum. Çünkü görece-ğiniz gibi bu insanların bir çoğu

sol hareketten ayrılmışlardır, ama pek azı dönecek olmuştur, pek azı hain olmuştur. Do-layısıyla onların artık solcu diye tanınmadıkları dönemde de bu formasyonlarının devam ettiğini düşünebiliriz.

Bağımsız Alman Sosyal De-mokratlarının yayın organı Die Freiheit adlı gazetenin 19 Kasım 1919 tarihli 8. sayısından küçük bir haberi aktarmakla söze başlayalım:

"Türkiye'de Yoksulluk

Berlin'deki Türk topluluğu pazar günü akşamüstü, Kiel'den gelen Türk denizcilerinin ve bu-radaki fabrikalarda çalışan Türk işçilerinin de katıldığı bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Profesör Hamdullah Suphi'nin (1) yaptığı açıklamalar özellikle de-ğünilmeye değer. Kendisi Tür-kiye'nin, iktidarda bulunan aske-ri kadronun insanlıkla bağdaş-mayan tutumu nedeniyle düştüğü talihsiz durumu an-latmıştır. Bu açıklamalara göre,

kileri düzeninin özüne dokunmayan son değişiklikler, çok küçük çapta da olsa, 87 sayılı Sözleşme'nin "üye devlet" olarak Türkiye'yi bağladığı görüşünün resmen kabul edilmiş olduğunu da kanıtlar. □

1) Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz: Mesut GÜLMEZ, **Sendikal Hakların**

Uluslararası Kuralları ve Türkiye (UÇÖ/ILO) Sözleşme ve İlkeleri, TODAİE Yayını, Ankara, 1988, s.3 vd.

2) Mesut GÜLMEZ, **a.g.y.**, s. 386-387

3) Özel denetim mekanizması oluşturulmasıyla ilgili gelişmeler konusunda bilgi için bkz: Mesut, **a.g.y.**, s. 387-396.

4) Bureau International du Travail,

Septième rapport de l'Organisation Internationale du Travail aux Nations-Unis, Genève, 1953, s. 290.

5) Bureau international du Travail, **Bulletin officiel**, Vol. XLI, No:3, 1958, s. 308 vd.

6) Nicolas Valticos, **Droit international du Travail**, 2e édition, Dalloz, Paris, 1983, s. 614.

BASIN AÇIKLAMASI

I. NÜSHED, EK NÜKLEER YÜKÜMLÜLÜK İSTEMİYOR

NATO çevrelerinde gündeme getirilen, "üye ülkelere ek yükümlülük" önerisi, son günlerde basınımda geniş olarak yer aldı. Yetkililerin görüşleri, yorumlar ve değerlendirmeler, genellikle ek nükleer yükümlülüğe olumsuz bakarken, "modernizasyon"a sıcak bakıyor. "Elimizdeki, caydırıcılığı olmayan silahlar yerine, bunların gerçekten caydırıcı olanlarına izin verelim" deniyor.

Bu değerlendirme, tam da "ek yükümlülük" anlamına gelmektedir. Yeni ve daha güçlü, daha etkili silahlar yerleştirmekle sonuçlanacak olan modernizasyon, ek nükleer yükümlülükle eşanlamlıdır.

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği (NÜSHED), ülkemizde

her tür yeni nükleer silah konuşlandırılmasına karşı olduğu gibi, tüm dünya ile birlikte, bölgemizin ve topraklarımızın nükleer silahlardan arındırılması gerektiğine inanmaktadır. Çünkü hekimler, nesnel olarak insan yaşamını tehlikeye sokan her tür etkene ve girişime karşıdır.

Sevinerek belirtiyoruz ki, Avrupalı meslektaşlarımız da -kendi ülkeleri bağlamında- aynı görüştedirler. Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler (IPPNW) 4. Avrupa Bölgesel Toplantısı Kararları şu tümceleri içermektedir (14.10.1988):

"Avrupa'daki kısa menzilli füzelerin modernizasyonuna ve geliştirilmesine karşıyız. Bu bizim güvenliğimizi azaltacak ve üzerimizdeki tehlikeleri artıracaktır."

NÜSHED, nükleer silahsız bir Türkiye'nin ülkemiz ve bölgemiz güvenliğine katkıda bulunacağı görüşündedir.

II. IPPNW YÖNETİCİLERİ TÜRKİYE'YE GELİYOR

IPPNW (Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler) Başkan Yardımcısı, İsveçli Prof. Dr. Lars Engstedt ve IPPNW Genel Yönetmeni William

Monning, 13-17 Şubat 1989 tarihleri arasında ülkemizi ziyaret edecekler.

13-15 Şubat tarihlerinde İstanbul'da bulunacak olan IPPNW yetkilileri, 15 Şubat akşamı Ankara'ya gelecekler.

16 Şubat günü sabah AÜ Rektörü Prof. Dr. Necdet Serin, AÜTF Dekanı Prof. Dr. Hayati Ekmen ile görüşecek olan konuklar, aynı gün AÜ İbni Sina Hastanesi Salonu'nda konferans verecekler.

Konuklar Engstedt ve Monning, bu arada HÜTF Dekanı Prof. Dr. Doğan Taner, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Yeşiller Partisi Ankara İl Yöneticileri ile görüşecekler.

Saat 17.30'da TTB Merkezi'nde sağlık meslek kuruluşları yetkilileri, IPPNW yöneticileri ile bir toplantı düzenleyecekler. Bu toplantıya, TTB, TEB, TDB, ATO, AEO, ADO, Hemşireler Derneği ve NÜSHED başkanları ile yönetim kurulu üyeleri katılacaklar.

SSYB Hekimevi'nde akşam 19.30'da, yabancı konuklar onuruna bir yemek düzenlenecek.

(8 Şubat 1989)

NÜSHED Yönetim Kurulu
Başkanı
Prof. Dr. Leziz ONARAN

TEŞEKKÜR

Şirketimiz kurucusu ve Genel Müdürü büyük insan

Yüksek Mühendis

MÜMTAZ FAZLI TAYLAN'ın

ebediyete intikali dolayısıyla cenaze merasimine iştirak eden, çelenk gönderen, Türk Eğitim Vakfı'na bağışta bulunan, telefon, telgraf ve mektupla büyük acımıza iştirak eden, resmî ve özel müessesese büyükleri ve mensuplarına, arkadaş ve dostlarımıza en derin minnet ve şükranlarımızı bildiririz.

TAYLAN HOLDING
A.Ş.

Cenajans: 2766 - 7794

683

doktorasını yaptıktan sonra (11), 1922 güzünde Ankara'dan Salih Hacıoğlu, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Ziyetullah Nuşirevan, İsmail Hüsrev Tökin ve İstanbul'dan (Sakallı) Celâl Yalnız ve Sadrettin Celâl Antel'le birlikte, Moskova'da toplanan 4. Komintern Kongresine gitmiştir. Türkiye'ye gelince Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nde çalışmaya ve Aydınlık dergisinde yazmaya başlayan Vedat Nedim, bu çevre ileri gelenlerinin 1925 yazında İstiklâl Mahkemesince uzun hapis cezalarına mahkûm edilmeleri, bazılarının da yurt dışına kaçmaları üzerine, 1926 Mayısında Viyana'da yapılan bir TKP konferansında gizli partinin genel sekreterliğine getirilmiştir. Fakat Dr. Şefik Hüsnü Değmer'le anlaşamamaları nedeniyle 1927 güzünde onu polise ihbar etmiş ve hareketle ilgisini kesmiştir(12)

1930 yılında, Berlin çevresinden Nurullah Esat Sümer'in yardımıyla Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin başkanlığına getirilen Vedat Nedim Tör, 1932-34 arasındaki üç yılda da, kendisi gibi TKP'den kopmuş olan Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin vb. arkadaşlarıyla birlikte, CHP'ne "sol" bir ideoloji benimsetmeye çalışan Kadro dergisini yönetmiştir. Daha sonra, Basın, Turizm, Radyo müdürlüklerinde bulunmuş, Yapı-Kredi ve Akbank'ta kültür danışmanlığı yapmıştır.

Berlin Kurtuluş'undaki Marx biyografisini yazan Mümtaz Fazlı'nın (Taylan), Türkiye'ye döndükten sonra, solla ilgisini sürdürüp sürdürmediğini bilmiyoruz. Bildiğimiz, sonradan zengin bir işadamı olduğu ve kurduğu çeşitli şirketlerle, kendi adını taşıyan bir holding (Taylan Holding) oluşturduğu(13). Onun yazısını süsleyen Marx portresinin ressamı Namık İsmail de (Yeğenoğlu) Türkiye'de büyük bir ün kazanmış, Güzel Sanatlar Akademisi'nin müdürlüğünü yapmıştır. Her ne kadar, Nazım Hikmet bir şiirinde, onun "modellerini ayartmaktan resim yapmaya vakit bulamadığı"ni söy-

Berlin, Preis: 1.50 M" yazan Kurtuluş, Arap harfli Türkçe kapağına göre, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin onbeş günde bir yayınlanacak organıdır.(8) Bu kapakta birleşik sayı (sayı 1 ve 2) olarak 1 Mayıs 1919'da çıkarılan derginin "Münderecat"ı vardır. 28 sayfa hacmindeki bu tek sayının yapıları numaralanmamıştır.(9)

Sayfa 1-4 İdare Heyeti, "İlk İlim"

5-9 Vedat Nedim, "Cemiyet geliri ve Siyasi Partiler"

10-12 Mümtaz Fazlı, "Karl Marx" Namık İsmail'in çizdiği bir Marx portresi

13-21 Lem'i Nihat, "Hortlak"

22-23 Anatole France (Çev. Sadık Ahi), "Jaurès'ten Ayrılış"

24-25 Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisinin bildirisi

26 Bibliyografya (Marx, Engels, Kautsky, Lenin, Bebel, Hillqui)

27-28 TİÇP bildirisinin Almanca çevirisi

Türkçe kapaktaki Münderecat'ta bir de Nizami'den Dünya Haberleri bölümü olacağı ilân edilmişken, içeride yoktur. Bu-

nun nedenini s. 27'deki bir nottan anlıyoruz:

"Muhterem okuyucularımıza: İstanbul yolu açıldı. (Kurtuluş)u ancak bir nüsha çıkarabildik ve hatta münderecatının bir kısmını müretteplerimizin yolculuğu yüzünden terke mecbur kaldık."

(Ali) Nizami, Nizamettin Âli Sav olmalı. Hüseyin Hüsnü Paşa'nın oğlu olan bu zat, Berlin ve Heidelberg Üniversitelerinde iktisat öğrenimi yapmış, 10. ve 11. dönemlerde İstanbul milletvekili seçilmiş, Başvekâlet Umumî Mürakabe Heyeti reisliğine getirilmiştir. Derginin Verantwortlicher Redakteur'ü İlhami Nafiz Pamir'dir. 1917'de Berlin Teknik Üniversitesi Makine bölümünden mühendis çıkmış, ileriki yıllarda Etibank genel müdürü olmuştur.(10)

"İlk Adım" başlıklı sunuştaki idealistçe edebiyat "paralamaya" karşılık, kendi yazısında Marxist bir analiz ortaya koyan Vedat Nedim diğer yurttaşları gibi, 1919 Mayıs'ında Türkiye'ye dönmemiştir. 1921'de Berlin Üniversitesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun "Doğu Sorunu" haline gelişi hakkındaki iktisat

T. B. M. M. AZASININ
TERCÜMEİHAL KÂĞIDI ÖRNEĞİ

1451

Adı ve Soyadı	Mehmet Sadık Eti	İlmi rütbesi	
Babasının ve Anasının adı	Hüseyin - Hatice	Mesleki ve işi- gücü	Çiftçi
Doğum yeri ve tarihi	Kemaliye - 1311	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tabsili	Yüksel	Evlü olup olma- dığı, kaç çocuğu bulunduğu	evliyim, 1 çocuğum vardı.
Bildiği diller	Almanca, Fransızca	Seçimden evvel- ki iş durumu	Umumi Meclis üyesi ve C.İ.İ. kaza baş- kanı.
İhtisası	Ekonomi ve Belediyecilik	Münur olup olmadığı	
Eserleri	yok	Mebuslukları	Malatya

1323 de Berlin Rüştiyesinden
1326 da Beş sınıflı soukçesme askeri rüştiyesinden
1329 da Sen Jozef kollejinde mezun.

1917 - 1918 Berlin hukuk fakültesine devam ettim. müterake
üzerine 1919 nisninde vatana döndüm .

1334 Sonunda Millî Mücadeleye iştirak için Ankara'ya geldim

1920 dan beri umumi meclis azası ve 18 sene Malatya ve Er-
zurum Vilâyetleri daimi encümeninde üye olarak
bulundum.

1932 - 1936 Sonuna kadar Malatya da (Fırat) gazetesini çıkardım
1940 - 1944 Kemaliye "eleliye reisliğini yaptım.

19.9.1946

A. Badık eti

lerse de, genç yaşta ölmesine rağmen kalıcı değerinde sosyal gerçekçi birçok tablosu vardır. Berlin Kurtuluş'unda bir hikayesi yayımlanan Lem'i Nihat ise daha o günlerde ölmüştür.(14)

Anatol France'nin Jean Jaures hakkındaki yazısını Türkçeye çeviren Sadık Ahi (Mehmet Eti), İmalât-ı Harbiye ustası olarak savaş içinde staj için Almanya'ya gitmiş, oradaki Türk İşçi Derneği'nin başkanı olmuştur. Yurda döndükten sonra bir süre Büyükada'da kasaplık etmiştir. Daha sonra CHP'ne girmiş, hukuk okumuş, VIII. ve IX. dönemlerde Malatya'dan milletvekili seçilmiştir.(15) Valâ Nuretin (Vânû) "Bu Dünyadan Nazım Geçti" adlı yapıtında 1920 Ocak ayında kendisinin ve Nazım Hikmet'in İnebolu'da karşılaştıkları, İstanbul'dan Ankara'ya gitmekte olan bir kafilenin içinde Sadık Ahi'yi tanıdıklarını anlatıyor (Spartakistler Kimlerdi, s. 66-68). Nazım'la Valâ'nın sosyalizm-komünizm konuları hakkında ilk bilgilerini aldıkları bu grubun öteki üyeleri, Mehmet Vehbi (Sarıdal), (1945-46'da CHP

Genel Sekreterliğini yapacak Nâfi Atuf (Kansu)(16) ve "Bıdı bıdı" namıyla tanınan (sonraları, profesör) Servet Berkin beylermiş,(17) Sadık Ahi'nin Almanya'da Türk işçileri arasında örgütlediği sendikadan ve eğitim için düzenlediği gece kurslarından, Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat da (takma adla yazdığı) bir inceleme dizisinde söz etmektedir.(18) Bu yazılarda, Berlin çevresinden Mustafa Nermi'nin(19) ve Nurullah Esat Sümer'in de adı geçiyor. 1922'de Berlin Üniversitesi'nde İktisat doktorası yapan Nurullah Esat, 1933'de kurulan Sümerbank'ın ilk genel müdürü olmuş, 1949-50 yıllarında da Devlet Bakanlığı görevinde bulunmuştur.(20)

Berlin Kurtuluş'unu çıkartan çevrenin, İstanbul'da öteki Avrupa ülkelerinde yetişmiş Sadretin Celâl (Prof. Antel) ve Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) gibi solcu aydınlarla birleşerek yeniden kurdukları Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ile beş sayı yayımlamayı başardıkları Kurtuluş dergisinden, daha başka "Spartakist" adları da öğ-

reniyoruz. Örneğin, son Meclis-i Mebusan seçimleri için TİÇSF ile Türkiye İşçi Derneği'nin 24 Ekim 1919 günü Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda düzenledikleri kongrede, parti adına konuşanlardan biri de, "Berlin Darülfünunu talebesinden İhsan Raif Bey"dir. (21)

TİÇSF'nin ilk reisi, İstanbul Kurtuluş'unun da sorumlu yönetmeni, yazımızın başında sözünü ettiğimiz Mehmet Vehbi (Prof. Sarıdal) idi. O Anadolu'ya gidince, parti başkanı Namık İsmail, Kurtuluş'un yöneticisi de Mehmet Selâhattin (Sonraları büyükelçi Arbel ?) olmuştu.

Kurtuluş'un yazarları arasında H.S. imzasıyla sosyalist analizlere girişen genç, 1954-55'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde coğrafya hocalığı eden Prof. Dr. Hamit Sadi Selen'di. Onun emekli olduğu, benim de sol akımların tarihini araştırmaya başladığım yıllarda, kendisine sorular sormak isteyince, beni A.Ü. Veteriner Fakültesi profesörlerinden Selâhattin Nejat Yalkı'ya göndermişti. 1919 Berlin çevresinin bu eski üyesi, bana iki "Spartakist" hakkında geniş bilgi verdi. Bunlardan biri, kendisinin meslektaşı ve sınıf arkadaşı Ali Cevdet'ti. İstanbul'daki Baytar Mektebi'nde birincilikle sınıf geçmesi üzerine (Selâhattin Nejat ve daha başkasıyla birlikte) 1917 sonunda veterinerlik öğrenimini tamamlaması için Almanya'ya gönderilen Ali Cevdet, müterakede yurda dönmüş ve TİÇSF-Kurtuluş dergisi çevresinde yer almış. Aydınlik'ta çevirileri ve makaleleri çıkmış. Aydınlik Külliyesi'nin ilk yayını olan "Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaisi" (1921), onun çevirdiği, Buharin ile Preobrajenski'nin "Komünizmin Alfabetesi" kitabının ilk bölümleridir. Bu dizinin dördüncü kitabı olan "İş Ücreti ve İşsizlik Buhanı" da onun Aydınlik'da çıkan yazılarından oluşmaktadır. Cumhuriyetin ilânından sonra, 1924 güzünde Ali Cevdet öğrenimine devam etmek üzere yeniden Almanya'ya gönderilmiştir. Fakat